

KATARINA MAJERHOLD

O zlu

“Če eden prvih zakonov narave ne bi bilo uničenje vseh bitij, bi kajpada lahko verjel, da s tem, ko sodelujem pri tem uničevanju, žalim nedoumljivo naravo; ker pa ni prav nobenega procesa v naravi, ki nam ne bi dokazoval, da je uničenje za naravo nujno in da lahko ustvarja, le če tudi uničuje, potem sleherno bitje, ki se predaja uničevanju, kajpada samo posnema naravo. Še več: kdor bi se temu uprl, bi jo globoko užalil /.../, torej služimo njenim ciljem tem bolje, če čimveč uničujemo. Če je umor v temelju regeneratorskih zakonov narave, je človek, ki najbolje služi naravi, nedvomno ubijalec /.../” (de Sade, DZS 1980, 115), je med drugim zapisal markiz de Sade v slavnem delu *Juliette in Justine*, o katerem je francoski filozof Maurice Blanchot dejal: “Če v knjižnicah obstaja pekel, je zagotovo namenjen knjigam, kot je ta. Lahko priznamo, da še nobeno literarno obdobje ni ustvarilo dela, ki bi bilo tako pohujšljivo in da tudi nobeno drugo delo ni globlje prizadelo človeških čustev in misli. /.../ Da, mirno lahko rečemo, da v rokah držimo najbolj pohujšljivo delo, kar je bilo kdajkoli napisano. /.../ Dana nam je priložnost, da spoznamo delo, ki predstavlja mejo, onkraj katere si nikoli noben pisatelj ni drznil podati. /.../ In ne pride nam na misel, da bi se vprašali, zakaj je tako nepresegljivo, kaj je na njem tako čezmernega, kar po moči neskončno presega človeka (Blanchot, 2000, 200-201).

Pri razglabljanju o zlu se bom očitno oprla na najbolj osovraženega, kontroverznega in meni najljubšega avtorja, francoskega pisatelja in filozofa markiza de Sada (1740-1814). Zločin se po de Sadu bolj sklada z duhom narave, saj predstavlja izvor

gibanja vsega, se pravi življenje samo. Narava, ki hoče ustvarjati, potrebuje zločin, ki uničuje, zato je narava zanj mati kot ontološki temelj vsega in njen zakon – moralni imperativ uničevanja.

To je zagotovo eno najbolj nenavadnih in radikalnih razmišljanj, na katere sem v življenju naletela. Saj ne, da ne bi vsakogar kdaj pa kdaj zadela v srce krutost narave, njena rušilna moč, njena brezkompromisnost, vendar v svojem razmišljanju nikoli ne bi šli tako daleč, da bi njeno destruktivnost spoznali za univerzalni zakon ter njeno sposobnost razmnoževanja in kreacije za njeno popustljivost, za njeno napako, kot lahko preberemo: "Trditev, da je razmnoževanje eden izmed zakonov narave, je napačna: to prismodarijo smo si izmislili edinole v svojem napuhu. Narava sicer dovoljuje razmnoževanje, paziti pa moramo, da njene popustljivosti ne razumemo kot ukaz. Narava razmnoževanja čisto nič ne potrebuje; in popolno uničenje rase /.../ bi jo tako malo prizadelo, da ne bi svojega toka spreminjala nič bolj, kot če bi s sveta nenadoma izginil cel rod zajcev in kuncev" (de Sade, DZS 1987, 38).

Še bolj zanimivo pa je, kako je de Sade destruktivnost in zlohoto narave povezal in navezal na človekovo delovanje. Ne samo, da obstaja splošen, vsem zapovedujoč zakon uničevanja, ki obstaja v vsem, kar nas obkroža, ampak se kaže tudi v sami človekovi fiziologiji in živčnem sistemu. Zanj je izvor pregreh in kreposti v tenkočutnosti odzivanja našega telesa in njegovega živčnega sistema na določeno dejanje ali stanje. Vendar to ni vse oziroma je to de Sadova namerna izkrivitev nramnosti v fiziologijo, saj mu pravzaprav ne gre za objektivno dokazovanje značilnosti človeške fiziologije, ampak za moralnost, prilepljeno na fiziologijo, ki je interpretirana tako, da ustreza njegovemu pojmovanju moralnosti. Kajti gre mu predvsem za moralni zakon, s katerim ponudi dokaz za zlo kot tisto zapovedano in zahtevano dejanje, ki služi kot kritika hinavske krščanske doktrine.

To izkrivljanje lepo vidimo, ko izpeljuje zvezo užitka, vzgoje in navade: Vzgoja, za njo pa navada, izurita v tej ali oni smeri tisti delež tenkočutnosti, ki smo ga prejeli iz rok narave; in egoizem ... skrb za življenje potem še pomaga vzgoji in navadi pri odločitvi za takšno in drugačno izbiro. "A ker nas vzgoja malone vselej vara, pa vnetje, ki ob njenem izteku ob zunanjih predmetih zajame električni fluid, in to je operacija, katere učinke imenujemo *strasti* – obrne navado na dobro in na slabo. Če je to vnetje šibko, ker so organi predebeli in se upirajo nadležnemu delovanju zunanjega predmeta na živčni fluid ali ker možgani prepočasi prenašajo učinek tega pritiska ali pa ker je ta tok le težko pognati v tek, tedaj nas učinki tenkočutnosti napeljejo h kreposti. Če pa prav narobe, zunanji predmeti delujejo na naše organe z vso močjo, jih preplavijo z vso silo, če živahno pospešijo delce živčnega fluida, ki krožijo po votlinah v naših živcih, potem nas učinki naše tenkočutnosti napeljejo k pregrehi. Če je delovanje še močnejše, nas pripelje v zločin in zagotovo h grozovitostim, če je silnost učinka na zadnji energetski stopnji. V vsakem primeru pa je razvidno, da je tenkočutnost le mehanična, da se iz nje vse poraja in da nas ona napeljuje k vsemu." (de Sade, DZS 1987, 89)

Zanj so čustva usmiljenja, sočutja, kreposti ali hudodelstva le različni fizični rezultati pretresa, ki ga je neka nesreča povzročila v naših živcih. Hudodelec si tako prizadeva čimbolj pospešiti tisto tenkočutnost, ki se ujema z zgoraj opremljeno definicijo zla in hudodelskimi sladostrastji: 'Sprušujem vas, ali je res, kar sem slišala praviti, da se vam je šele spričo navdušenja, ki ste ga pokazali za razuzdanost, posrečilo, da ste se sprijaznili z umori /.../?' /.../ 'Prav gotovo drži, gospa, da razuzdanost vodi k umoru; vsega naveličan človek mora obnoviti moči s tem, čemur bedaki pravijo zločin: z njim namreč vsoto pretresov, ki nastajajo v kateremkoli človeku, pri svojih živcih podvojimo, hkrati pa je tudi naše vznemirjenje močnejše, in zato se nam morajo nujno obnoviti moči, ki smo jih s pretiravanjem izgubili. Umor je potemtakem res eno najsladostrastnejših gonil razuzdanosti, vendar pa ni res, da se moramo nujno razvneti k razuzdanosti, če hočemo zagrešiti umor. V dokaz naj bo skrajna hladnokrvnost, ki pri tem navdaja naše poklicne tovariše ... nekakšna od razuzdanosti hudo različna strast, ki preganje nje, ki se tej dejavnosti predajajo bodisi iz častihlepja, maščevanja ali pohlepa, in celo nje, ki jih pri tem žene preprosti vzgib okrutnosti /.../. Zdi se mi, da bi lahko ubijali s katerokoli namero, vendar tako, da bi nam ob tem vselej prišlo.' (ibid., 115-116)

Do nečesa, čemur rečemo zločin, pride po de Sadu torej iz različnih razlogov: iz naveličanosti, ki si poišče nove izzive in zabavo, iz pohlepa, ki mu zločin pomaga do uresničitve, iz maščevanja in podobnih človeških negativnih čustev. Seveda pa nas določitev omenjenih čustev (naveličanosti, pohlepa, maščevanja), ki pripeljejo do zločina, ne sme zapeljati, da bi jih jemali kot vzrok, ampak bolj kot povod. Tisto, kar je pravi vzrok zločinov zločinca, je ravno tukaj filozofsko razglabljana človeška narava, izhajajoča iz temeljne premise, ki določa naravo kot mater človeškega rodu, ki skozi destruiranje konstruira.

Druga močna ugotovitev in življenjski napotek zločincu skozi spoznanje o naravi je njegovo zavedanje esencialne samotnosti in sebičnosti, ki temelji na zavedanju, da se vsak človek rodi. Zato lahko njegovo osnovno načelo delovanja strnemo: Vsakdo naj počne, kar mu je ljubo. Zanj/o je edini zakon užitek (skozi uničevanje)! Moje edino vodilo je torej moja nagnjenost do vsega, kar me osrečuje, in moja brezbriznost do posledic, ki bi jih ta izbira imela za bližnjega. Najostrejša bolečina drugega je vselej vredna manj od mojega užitka. Kaj mi mar, če sem še tako šibko nasladio prisiljen kupiti s celo vrsto nezaslišanih zločinov, kajti naslada mi ugaja in je v meni, medtem ko je učinek zločina zunaj mene in se me ne dotakne. De Sadov sebičnež je samotni zločinec, ki si ne more zamisliti, da bi med dvema človekoma obstajala kakršna koli vez (naklonjenosti). Tezo o samotnosti brezobzirnega in brezbriznega sebičneža pa črpa iz narave, saj pravi, da narava poskrbi, da se na svet rodimo sami.

Po drugi strani pa se nam v delu *Juliette in Justine* pokaže še en, na prvi pogled nekoliko prikrit vidik uživanja v uničevanju in okrutnosti. Glavna junakinja Juliette je nadvse sebična, pregrešna in grozljiva zločinka, ki je podvržena istim nemogočim, mučnim preizkušnjam, kot krepostna, dobrotljiva

in naivna Justine, a s to razliko, da Juliette uživa v mučenju in trpinčenju, ki ji ga pripravijo ostali junaki. Maurice Blanchot pravi, da je krepost izvor nesrečnosti in če jo odpravimo, postane tisto, kar je bilo prej nesreča, poslej priložnost za užitek, trpinčenje pa čista slast. Človeka, ki vlada, se zlo ne more dotakniti, saj zna iz vsega, kar mu pride na pot, potegniti svoj užitek. Tako se Amélie, ena najnavadnejših de Sadovih junakinj, izpove zarotniku Borchampsu: "Obožujem tvojo okrutnost. Prizezi mi, da bom nekega dne tudi sama tvoja žrtev; od petnajstega leta v svoji glavi gojim le misel na to, da bom poginila kot žrtev okrutnih strasti razvrata."

Prav tako de Sadovo stališče pomeni za okrutnega zločinca biti povsem prost, svoboden in neodvisen od svojih žrtev, pa tudi vsemo(go)čen in edinstven primerek svoje vrste. Če živi kot zločinec, v njegovem bivanju ni trenutka, ki zanj ne bi bil srečen. Če umre, vidi v svoji smrti še večjo srečo, zavest o lastni pogubitvi je zanj vrhunec življenja, ki ga utemeljuje potreba po uničevanju. In prav taka drža ga dela za druge ljudi nedosegljivega in edinstvenega. Prav v tem, da se mu nihče ne more približati in da mu nič ne more odtegniti moči, poleg tega pa se v tem stanju prijetno počuti, je za de Sada znamenje najvišje oblasti. In v čem se skriva absolutna samost edinstvenega? Ponovno najdemo odgovor v nevezanosti na nekoga in nekaj. In kaj mu omogoča najvišjo oblast na svetu? Prav to, da črpa svoj obstoj iz smrti in negacije.

Skrajna brezbriznost, ki jo de Sade nenehno omenja, izvira iz stoiške *apatheia*. *Aphateia* je stanje brez želja, pomanjkanje vsakršnega čustva ali interesa, popolna indiferentnost do nečesa ali nekoga oziroma je notranje stanje, ki ga lahko človek doseže skozi samodisciplino; vse, kar mora narediti, je kontrolirati svoj odnos do stvari ali drugih ljudi, ki ga obdajajo (saj je prav značilen odnos do nečesa ali nekoga vzrok trpljenja). Človek ne bo prizadet, le če sam ne dovoli, da ga kaj prizadene. Z drugimi besedami, edino, zaradi česar sta smrt in trpljenje grozna, je človekovo mnenje, da sta grozna. Stoiki so govorili, da si mora človek želeti neizogibne stvari, kot so smrt in trpljenje, saj jih bo premagal šele, ko jih bo sprejel kot nekaj, kar je izven njegove moči. Človek se osvobodi čustvenega trpljenja, ki mu ga povzročajo zunanje sile, ko vzame v svoje roke nadzor nad lastnimi željami in si ničesar več ne želi, ali kakor je dejal slavni stoik Seneka: Lahko mi vzamejo življenje, ne morejo pa mi vzeti mojega odnosa do tega, kako bom nekaj doživljal. Skratka, stoiki so menili, da so čustva in želje iracionalni in tako v nasprotju s *pneumo* oziroma božanskim razumom narave. Zato ljudje z naravnostjo k vzdržljivosti in sprejemanju dobijo neverjetno moč, notranji mir, srečo in svobodo v odnosu do zunanjega dogajanja in v medčloveških odnosih. Seveda pa so ljudje, ki premorejo toliko moči in samodiscipline, da se ravnajo v skladu z 'božanskim razumom narave', resnično redki, če že ne edinstveni in modreci.

In res, za tiste, ki omenjenega de Sadovega dela *Juliette in Justine* (ali katerega drugega) niste prebrali, naj povem, da njegov brezobzirni in brezbrizni sebičnež ni kar vsakdo, ampak sam stoiški modrec, edinstveni. Ali kakor zapiše

Blanchot: "Lahko trdimo, da je de Sadovo človeštvo v resnici sestavljeno iz peščice mogočnežev, ki so imeli dovolj energije, da se povzpnejo nad zakone in predsodke, ki čutijo, da jih je narava izbrala s tem, ko jih je napravila drugačne /.../." (Blanchot, 2000,205) In za nameček naj povem, da ti mogočneži – tako zločinci kot zločinke – v enaki meri izhajajo tako iz najnižjega kot iz najvišjega družbenega reda. Nekateri menijo, da je taka egalitarna zastavitev neposreden odraz takrat napisane Deklaracije o človekovih pravicah. Morda res, a se je de Sade ne drži dosledno, saj takoj nato ponudi načelo razlikovanja med močnimi samotneži in šibkimi odvisneži, ki je popolnoma drugačno od vsega dotlej mišljenega in ga preberemo v izjavi 'ki so imeli dovolj *energije*'. De Sade verjame, da moč in samota nista le stanje, ampak izbira in pridobitev, in da je mogočen le tisti, ki tak postane s svojo energijo.

De Sade, ki je odkril, da zanikanje v človeku pomeni moč, je hotel človekovo prihodnost utemeljiti na skrajnem zanikanju. "Da bi prišel do tega, je z besediščem svojega časa iznašel novo načelo, ki mu pravi energija. Energija je dvoumen pojem, saj pomeni prihranek in porabo moči; potrditev, ki se izvršuje le skozi zanikanje, moč, ki je uničenje. Tako je uničenje postalo sinonim za moč. "Bitja niso nesrečna ali srečna zavoljo večje ali manjše kreposti oziroma pregrehe, temveč je razlog za njihovo stanje večja ali manjša količina energije, ki jo izžarevajo. Kajti kot zapiše de Sade, sreča izhaja iz energije, ki jo vsebujejo principi. Človek, ki neprestano okleva, ne more imeti energije." (ibid.) Če živimo nevarno, pravi de Sade, je pomembno, da nam nikoli ne zmanjka moči za prekoračitev poslednjih meja.

Lahko bi rekli, da de Sadovega sveta ne tvorijo posamezniki, temveč sistemi sil, ki vsebujejo večjo ali manjšo napetost. Še več kot to, nemogoče je razlikovati med energijo narave in energijo človeka: sla je neke vrste strela, tako kot je strela sla narave: šibko bitje bo žrtev tako ene kot druge in močni bodo izšli kot zmagovalci. Na tem mestu lepo vidimo vzpostavljanje povezave pojma energije (narave) s človekovim telesnim ustrojem, tega pa s krepostnostjo ali zločinskostjo. Vidimo, da je bila za de Sada sila bazična vsej snovi in njene zakone si lahko odkril v vseh mehaničnih vzrokih, tudi v vzrokih in načinih delovanja človeka, telesa in narave.

De Sadov samotni sebični mogočnež je to torej zato, ker je obdarjen z neverjetno količino energije in razuma, ki mu omogočata nadčloveško samodisciplino za udejanjanje nečloveških dejanj. To nadčloveško disciplino lahko urimo na primeru uživanja v zločinu, ki izhaja iz prepovedi. Ali kakor govori de Sade: "Naj hladni ljudje, deklič, kar govorijo, da morata poštenost in sramežljivost spremljati radosti uživanja; nesrečen, kdor bi se v užitkih ravnal po tem: nikoli jih ne bi spoznal. Ta vrsta radosti je slastna samo tedaj, če nam ni mar ničesar, ko jih okušamo, kot dokaz naj povem, da res slastne postanejo šele, ko prelomimo kakšno prepoved. In nešteto krat lahko slišimo opazko, da se skozi sprva neprijetno in mučno dolžnost vztrajati v 'prepovedanem' čez čas v nas zbudijo neslutene možnosti užitka, veliko večje kakor pa v tistem, kar je

zdravorazumsko opredeljeno kot 'dobro'. Užitek se v tem primeru kaže kot stranski produkt prepovedanega oziroma samo prepovedano proizvede užitek, saj "sreča ni v uživanju, ampak v želji, v rušenju zaprek, ki se zoperstavljajo želji." (de Sade, DZS 1987, 145)

In kam naj bi merila ta želja? De Sadova želja kot želja zla, ki največji užitek čuti ob rušenju zaprek, na prvi ravni meri na prepreke, kot sta dobro in lepo. Zlo se predstavlja kot tisto, kar je onstran dobrega, pa vendar z njegovo pojavitvijo hkrati šele zasije fenomen lepega in dobrega. S tem nas seznanja Jacques Lacan; ko nas vodi na področje etike psihoanalize, nas pripelje do določene točke transgresije oziroma prestopa meje. To točko vidi Lacan v pomenljivem razmerju s pomenom želje in užitka, kolikor ta za nas nastopa kot nedostopen, nejasen in neprosojen. Lacan pravi, da z de Sadom pridemo do meje dostopa k tistemu, za kar gre pri želji: Resnična zapreka, ki zaustavi subjekt pred poljem radikalne želje, ki ga ni moč imenovati – kolikor je to polje absolutne destrukcije, destrukcije onkraj trohnenja – je strogo vzeto estetski fenomen, kolikor ga je namreč mogoče identificirati z izkustvom lepega, lepega v svojem estetskem žarenju, tistega lepega, za kar so rekli, da je bleščanje resnice. To je očitno zato, ker resničnemu prav nič ne ustreza, da mu je lepo, če že ne bleščeče ogrinjalo, pa vsaj prevleka. Razsežnost dobrega postavlja močan zid na poti naše želje. Toda kaj je onstran pregrade, ki jo varuje struktura sveta

blaginje? Na meji je neka točka prekoračenja, ki nam lahko omogoči, da določimo nek element iz polja onstran načela dobrega – ta element je lepo. Prav rob tega polja je tisti, ki nam skupaj z načelom ugodja preprečuje, da bi vstopili vanj – to pa je rob bolečine. (Podobno lahko, zgolj kot preblisk, ne da bi zares hoteli razpletati to področje, navežemo tudi moški strah in grozo pred lepo žensko, *femme fatale*. Moški so žensko že od nekdaj povezovali z vsem mogočim zlom ... Zapovedano je, naj se moški raje zadovolji z njeno lepo pojavnostjo, kajti onstran njene zaželenosti naleti na svoje uničenje. Spomnimo se lika Gorgone, ki je moške spremenila v kip tisti hip, ko so se zazrli v njene oči, njeno bistvo. Tisti, ki želi prodreti v njeno resnico, bo uničen.)

Lacanovo trditev o lepoti in njeni temni plati lahko preprosto preverimo s tem, ko v de Sadovih tekstih vidimo, da njegovi junaki za predmet svojih zločinskih in uničujočih orgij najraje izbirajo lepa mlada aristokratska dekleta. Da bi pokazal drugo plat dobrega v ideologiji krščanske darovalne Ljubezni, pa za svoje junake – zločince nemalokrat izbira duhovnike. Po drugi strani bi lahko razlog izbire mučenja in usmrnitve mladih lepih deklet iz dobrih družin, ki se jih od nekdaj povezuje z najbolj zaželenimi potencialnimi partnerkami, razumeli v okviru zaničevanja človeške reprodukcije. Tako imajo glede lepote kot čistega odraza živosti življenja pravzaprav še najbolj prav asketi, ki zanjo trdijo, da je hudičeva past: in res, le zavoljo lepote je do določene mere znosna tista potreba po neredu, nasilju in ponižanju, ki je položena v samo zibel ljubezni in življenja. Ta potlačen nered in nasilje sta označena z drugačnim (gnusom, odpadkom) prav v jeziku, ki ga želi opisati in opisuje de Sade.

O erotizmu, smrti, želji in užitku razmišlja še en francoski filozof in pisatelj, Georges Bataille. Po Bataillu je ključno določilo erotizma prav v dejstvu, da je človek v svoji 'slepi, mehanski erotični sli' omejen s prepovedmi. Po njegovem tiči globoki smisel prepovedi prav v konstituciji želje, njen izvor pa je v občutenju strahu. Ali kakor sam pravi: "groza je načelo moje želje /.../, prav zato, ker njen predmet odpira v meni praznino, globoko kot smrt, in podžiga to željo /.../. Izkustvo erotizma povezuje izpolnitev želje s primarno eksistenčno grozo, groza in strah pa sta posledici prepovedi ob smrti žrtve. /.../ Ljudje prvobitnih skupnosti so skozi žrtvovanje, spektakularno pogubo žrtve prestopili grozo smrti in s pomočjo njenega vdora izkušali izgubljeno celovitost, kontinuiteto", zapiše v knjigi *Erotizem* (Bigz, 1977, 78). Zlo se pojavlja kot tisto, kar nam vzbuja grozo in gnus, ker je povezano s koncem in bolečino. Zlo kot tisto v človeku, ki od (znotraj) reže, razkosava, razkraja ter ob tem, ko povzroča nevzdržno bolečino, povzroča tudi užitek, saj ne predstavlja le konca, ampak začetek, prvobitno načelo individuacije stvari in bitij.

In zlo je po Bataillu nekaj, česar naš sistem, naravnian na pozitivno, preprosto ne more zajeti in zapisati. Zato se sredi najgrozovitejših dejanj pojavita ekstaza in smeh kot edini odgovor na umanjkanje besed. In zares, de Sadovi junaki se krohotajo sredi najbolj grozovitih sadističnih scen. Obenem Bataille ta prestop meja z udejanjanja zla kot tistega, ki gre onstran dobrega in lepega, komentira

tako: V samem tem prestopu običajnih meja ni nič negativnega, pravzaprav ta prestop meje afirmira omejeno bitje ter brezmejnost, za katero ga odpre, kajti z uničenjem drugega se pojavi praznina, ki jo odpira smrt in ki je v osrčju želje.

Tako doseženo smrt so filozofi interpretirali kot vračanje v brezkončnost in premordialno enovitost; kot sovpadanje med objektom želje in subjektom, ki želi; kot ukinitve apoliničnih meja med subjekti in objekti ali kot vrnitev v pravo življenje – svet Platonovih čistih idej – in nenazadnje kot povratek k Bogu. “Njemu /de Sadu/ je nesreča dovolila, da je živel sen, ki je duša filozofije: enotnost subjekta in objekta; v de Sadovem primeru preseganje meja med bitji omogoča enakost med objektom želje in subjektom, ki želi.” (Bataille, Bigz 1977, 136) Bataille tukaj namiguje, da bi bilo tisto fiziološko plapolanje in vznemirjenje živčnega fluida, ki naj bi ga občutila žrtev in zločinec, ki žrtev uničuje, pravzaprav neko primarno in notranje zavedanje telesa in bitja, da obstaja ne le kot celota nekega telesa, ampak tudi kot širše svetovno bitje. Kot vidimo, nam je Bataille ponudil samosvojo interpretacijo de Sadove želje, smrti in užitka.

Toda Sadovo uživanje ob rušenju preprek, ki jih predstavljata lepo in dobro, kot eno izmed gonil želje, je, kakor rečeno, le na prvi in površni ravni, zakaj glavni de Sadov motiv v zvezi z razbijanjem prepovedi in željo je prav ukinitve moči želje nad človekom in prevlado dolžnosti moralnega zakona, ki izhaja iz spoznanj uma. Moralni Zakon narekuje zločincu ali zločinki naslednje ravnanje z žrtvijo: ‘Nič me ne briga, kaj ste ali niste počeli, naj ste krivi ali ne, vas moram trpinčiti, ker mi tako narekuje dolžnost’ ali kakor to nazorneje vidimo v naslednjem odlomku iz knjige *Juliette in Justine*:

“Stopite bliže,” je ukazala najmlajši /.../, “da, bliže stopite, pokleknite predme in ponižno prosite odpuščanja za vse neumnosti, ki ste jih naredili včeraj.”

“Gospa, ničesar nisem storila.”

Odgovor Clairwilove je bila krepka zaušnica.

“Čisto navadna majhna candra ste,” ji je rekla, “včeraj sem vas presenetila, ko ste drkali kurce, in ne bom dovolila, da tako močno žalite moralno.”

“Če pa vam pravim, gospa /.../”

“Nobenih izgovorov, prebrisanka,” ji je Clairwilova skočila v besedo in dekle s pestjo močno sunila v trebuh, “naj ste krivi ali ne, moram vas trpinčiti in moram se veseliti. Nizkotna golazen vašega kova je dobra samo za to, da razveseli ženske, kakršna sem sama.” (de Sade, DZS, 134)

Kakor smo videli v odlomku, je sadistični samotni, vsemogočni in edinstveni zavesti kljub samotnosti vseeno potreben drug človek in tudi bog. Zakaj in kako? Ideja Boga je edina napaka, ki je ne morem odpustiti človeku, velikokrat pravi de Sade. “Vera v vsemogočnost Boga, ki človeku dopušča le položaj slamice v vetru in atoma ničnosti zahteva od celostnega človeka, da se ponovno polasti nadnaravne moči in prične sam, v imenu človeku in nad vsemi ljudmi, izvrševati najvišjo pravico, ki so jo ljudje pripisali Bogu. Ko ubija, je zločinec Bog na zemlji, pravi Blanchot o de Sadovemu zločincu. (Blanchot, Koda 2000, 223) A de Sadov

(nad)človek niti za hip ne pozabi, da njegovo moč tvori zanikanje. Njegova moč se skriva v želji uničiti vse ljudi in izbrisati celotno stvarstvo.

Toda Blanchot pokaže, da je nadčlovek, ki je v imenu Boga zanikal človeka, le ena od dialektičnih stopenj, saj se kasneje poda na srečanje z Bogom, ki ga zanika v imenu narave, da bi na koncu zmogel zanikati tudi samo naravo in jo pri tem poenotiti s samim duhom zanikanja. V sovraštvu do Boga moramo torej prebrati sovraštvu do človeštva, hipostazirano in prignano do skrajnosti. Nato pa sovraštvu do Boga odtrga od njega, da to postane absolutno sovraštvu. Blanchot pravi, da se je to silovito sovraštvu uprlo v Boga samo zato, ker je v njem našlo najoprijemljivejši izgovor in vir energije. Bog de Sadu služi le kot neke vrste opora za njegovo sovraštvu. To sovraštvu je premočno, da bi ob njem moglo imeti vrednost kar koli drugega; in ker je neskončno, ker vedno presega vse meje, je nujno, da se hrani samo iz sebe ter se oplaja v tej neskončnosti, ki jo imenuje Bog.

Vendar je konec koncev sovraštvu edino, ki je resnično, in se bo obrnilo proti naravi z enako mero drznosti kot proti neobstoječemu Bogu, pred katerim ga je groza. V Bogu sovraži ničnost človeka, ki si je izbral takšnega gospodarja, in misel na to ničnost ga draži in tako razvnama, da mu preostane le še sodelovanje z Njim, da bi tako mogel potrditi to ničnost. V Bogu sovraži tudi Njegovo vsemogočnost, v kateri prepozna svojo lastno, da tako Bog postane podoba in telo njegovega neskončnega sovraštvu. Navsezadnje v Bogu sovraži Njegovo bednost, ničvrednost eksistence, ki je nična, če obstaja kot eksistenca in stvaritev, kajti edino, kar je veliko in sploh kaj pomeni, je duh uničenja. Ta duh je v de Sadovem sistemu poistoveten z naravo, komentira Blanchot. (ibid., 226)

Ker pa se duh zanikovanja in neskončnega sovraštvu zave, da s tem, ko čimbolj uteleša uničevalski duh narave, tem bolj ponavlja za naravo in ni več prost in svoboden, se na koncu osvobodi tudi same narave. "Od tod torej de Sadovi kriki sovraštvu in tako krčevit upor: Oh, ti slepa in obnorela sila, ko bom z obličja zemlje iztrebil vse, kar je živega, bom še vedno daleč od svojega cilja, ker ti bom služil, o gospodarica, in ker je moja edina želja, da se ti maščujem za nespametnost oziroma hudobijo, s katero se znašaš nad ljudmi, ko jim nikoli ne ponudiš tudi sredstev, s katerimi bi zadovoljili svoje ostudne nagibe, ki jim jih sama navdihuješ. Tukaj smo priča dvema prvinskima in osnovnima občutkoma: *razžaliti naravo* je človekova *najiskrenejša* potreba, ki je tisočkrat močnejša od potrebe po razžalitvi boga." (ibid. 228)

Vzrok razžalitve narave tiči, kakor pravi sam de Sade, v tem, da narava ne premore več resnice ali smisla kot sam Bog. Zato si na neki točki celo zamišlja njeno uničenje, vendar pa se s tem tudi hitro zave, da pride v temeljno protislovje, ki poruši celoten njegov dotedanji sistem negacije. Kajti če narava s svojim temeljnim zakonom omogoča zanikanje vseh ljudi in boga, potem bi zanikanje narave odpravilo samo naravo in samega edinstvenega. Zato razmišlja: Kaj so ljudje, če so pred Bogom nični? Kaj je Bog v primerjavi z naravo? Kaj je potemtakem narava, obsojena na propad pred človekom, ki v sebi nosi potrebo po njeni razžalitvi? In Blanchot interpretira: Izšli smo iz človeka in se

polagoma k njemu vrnili, le da ta sedaj nosi novo ime: imenuje se Edinstveni, edinstveni svoje vrste.

Na tem mestu se mi zdi umestno v to razglabljanje uvrstiti tudi Deleuzovo interpretacijo dvojne ravni gibanja de Sadove negacije in zanikanja: negativno kot delni proces in kot totalizirajoča ideja. Ti ravni ustrezata razlikovanju med dvema naravama. "Druga narava je narava, podvržena svojim lastnim pravilom in svojim lastnim zakonom: negativno je tu povsod, vendar ni vse negacija. Destrukcije so še vedno narobna stran kreacij in metamorfoz: nered je neki drug red, smrtno trohnenje je hkrati sestavina življenja. Negativno je torej povsod, vendar zgolj kot delni proces smrti in destrukcije. /.../ Tej je zoperstavljena ideja prve narave, nosilke čiste negacije, ki je nad vladavinami in zakoni. /.../ ali kot reče papež: Zločinec, ki bi lahko hkrati zrušil tri vladavine in tako uničil njihove produktivne zmožnosti, bi najbolje služil naravi. Toda prav ta izvorna narava ne more biti dana: izkustven svet oblikuje zgolj druga narava, negacija pa je dana le v delnih procesih negativnega. To napeljuje tudi k razlikovanju dveh elementov, osebne in neosebne. Osebni element uteleša "izpeljano moč negativnega in ki predstavlja način, kako sadistični jaz še participira na drugi ravni in proizvaja nasilna dejanja, ki to naravo posnemajo; in neosebni element, ki napotuje na prvo naravo kot noro idejo negacije in ki predstavlja način, kako sadist zanika drugo naravo kot tudi svoj lastni jaz. V delu *Stodvajest dni libertincev* pove, da ga ne vzbujajo 'objekti, ki so tu', temveč Objekt, ki ga ni tu, se pravi 'ideja zla'. Vendar je lahko ta ideja NE-ja ali negacije, ki ni in ne more biti dana v izkustvu, predmet demonstracije". (Deleuze, *Analecta*, 2002, 67)

Lahko bi rekli, da je de Sade popolnoma doumel, da je neomajna oblast energičnega človeka, ko se poistoveti z duhom zanikanja, paradoksalno stanje. Celosten človek, ki se potrjuje v vsem, je prav tako povsem uničen. To je človek vseh strasti in popolne brezčutnosti. Uničevati se je pričel sam, najprej kot človek, potem kot Bog in naposled še kot posebljenje narave. Šele sedaj lahko počne vse, saj je zanikanje v njem prišlo do konca. Ali kakor pravi Blanchot: Zdi se, da de Sade razmišlja približno tako: sodobni človek nosi v sebi določeno količino moči, večji del življenja razsipava svoje moči v korist prikazni, ki jih imenuje bližnji, Bog, ideal; s tem napačnim razsipanjem zmanjšuje in zapravlja svoje priložnosti, kar je šibkost, kajti če porablja svoje moči za druge, to pomeni, da verjame v potrebnost njihove opore. Usodna slabost: šibak postaja, ker svoje moči razsipava v prazno, razsipava pa jih zato, ker se ima za šibkega. Pravi človek se zaveda, da je sam in to dejstvo sprejema. Ljubezen je na primer eno tistih občutij, ki jih uničuje; ko jih uničuje, pridobiva moč, ki bi jo sicer moral posvečati vsem nagibom, ki človeka slabijo in, kar je še pomembnejše, pri procesu uničevanja se prične polniti s pravo energijo.

In čisto za konec: de Sadov človek – edinstveni – je popolnoma plod razsvetljenstva. Njegov človek se je do konca in brez najmanjšega splepenja zavedal vseh slabosti, katerim so se ljudje v zgodovini vdajali, in hotel narediti popolnega človeka, edinstvenega svoje vrste. Nihče pred njim ni imel tako jasnega in

razločnega spoznanja o majhnosti in nepomembnosti (vsakršnega, tudi človeškega) življenja. Nihče drug kot de Sade ni nazorneje pokazal in razumel kontingentnosti (bednosti, majhnosti, ogroženosti in nemočnosti) eksistence, zaradi katere sta temeljni občutki povprečnega človeka strah in tesnoba in zaradi česar si sam prizadeva za močnega in edinstvenega nadčloveka – zlobca, ki ga poganja neskončno sovraštvo do povprečnega človeka in Boga, pa tudi do narave in v končni fazi celo do samega sebe, saj spozna: zločin je nesreča narave, katere nehoteno orodje je človek in katere igračka mora biti sebi navkljub, ko ga organi k temu prisilijo.

Kljub vsemu de Sadov mučitelj popolnoma obvladuje svoja čustva in občutke (strah, upanje, kesanje, sram) z umom, ki omogoča popolno hladnokrvnost, mir in apatijo, prav kakor naj bi to veljalo za razsvetljenskega učenjaka. Po de Sadu slednje dosežemo prav z urjenjem v veččinah, ki so bile dotlej tabuirane – zločin, umor, incest, mučenje, ropanje, hipokrizija, spletkarjenje. V tem primeru ni pomemben zločin kot zločin v prejšnjem moraličnem smislu, ampak je sredstvo za doseg cilja, in to Kantovega cilja. Človek, ki ga popisuje Kant, je de Sadov mučitelj, osvobojen vseh civilizacijskih predsodkov in sramu, ki z vso natančnostjo in doslednostjo uporablja 'razum brez vodstva koga drugega'. De Sadov Edinstveni Samotni ustanovi v sebi zaokrožen sistem in podjetje, ki temelji na popolni moči skozi negacijo. Nihče pred njim se ni spomnil ali lotil izkoriščanja enormnega potenciala negativne in rušilne energije narave, še več, tisti, ki se polašča te energije, je najmočnejši na svetu in v vsem kozmosu. V tem je prav gotovo izjemen in se je te izjemnosti tudi zavedal.

